

# O RAZREDNI PRIPADNOSTI DELAVCEV IN NAMEŠČENCEV V SODOBNI BURŽOAZNI DRUŽBI\*

Jože Goričar

Meščanski kritiki marksistične sociologije v zadnjem času kaj radi opozarjajo na to, da je delavski razred danes precej drugačen kakor je bil, denimo, še pred sto leti. To vsekakor drži, vendar pa iz tega še ne izhaja to, kar bi ti kritiki radi dokazali, da namreč proletariata v Marxovem smislu danes ni več. Zastopniki takšne »teorije«, ki jih je precej zlasti med ameriškimi in nemškimi sociologi, opozarjajo na to, da se je od Marxovih časov sem močno dvignila delavčeva realna mezda, da je bil skrajšan in urejen njegov delavnik, da je bilo omejeno zaposlovanje žena, da so delavci danes zavarovani za primer bolezni, nezgod in pa za starost, skratka, da se je splošno premoženjsko stanje delavcev tako izboljšalo, da jih nič več ni mogoče šteti za proletarce.

Zdi se, da bi omenjeni sociologi radi začeli nekakšno terminološko diskusijo o tem, ali je pojem delavski razred sinonimen pojmu proletariata. Takšna jalova diskusija (kakršnih v enem delu današnje meščanske sociologije kar mrgoli) seveda ne vodi nikamor. V znanstvenem socializmu se je pojem delavski razred vselej uporabljal sinonimno s pojmom proletariata. Tudi danes ni nobenih razlogov za to, da bi morali od tega odstopiti, čeprav živijo zaposleni delavci vsaj v razvitih kapitalističnih državah v drugačnih razmerah, kakor pa so bile tiste, ki so dovedle Marxa do tega, da je neposredne producente svojega časa nazval za proletarce. Če že kaže na vsak način poiskati razliko med obema pojmomoma, tedaj gre edinole za to, da ima pojem proletariata še svoj poseben zgodovinski prizvok, medtem ko pojem delavski razred takšnega prizvoka nima. Zaradi vsega tega se lahko s sodobnimi kritiki marksizma strinjamo edinole v tem, da je delavski razred danes v resnici drugačen, kakor pa je bil v Marxovih časih. Vendar se pa to »drugače« ne nanaša niti na funkcijo, ki jo opravljajo pripadniki delavskega razreda v gospodarskem mehanizmu, niti na njihov položaj v produkcijskem procesu.

Na nespremenjeno funkcijo delavskega razreda v gospodarskem mehanizmu in pa na njegov nespremenjeni položaj v produkcijskem procesu smo opozorili zaradi tega, ker se je v tem pogledu pri njegovem družbenem in političnem nasprotniku mnogo spremenilo. Buržoazija iz

---

\* Članek je prirejen po predavanju, ki ga je imel avtor dne 6. junija letos na Inštitutu za družbene in upravne znanosti pri univerzi v Kölnu.

dobe klasičnega, liberalističnega kapitalizma je namreč izgubila med dosedanjim razvojem buržoazne družbe ves svoj družbeno-ekonomski, pa tudi politični pomen. Njene funkcije v gospodarskem mehanizmu so prešle na plačano uradništvo in na birokracijo sodobne države — na neko novo družbeno plast, katere pripadniki zavzemajo tudi v produkcijskem procesu tisti položaj, ki so ga imeli v predmonopolističnem kapitalizmu privatni podjetniki. Le-ti in njihov razred v celoti so postali za sodobno gospodarstvo, s tem pa za sodobno družbo sploh, čisto nepotrebna družbena plast.

Delavski razred, proletariat, pa je ostal med vsem dosedanjim razvojem buržoazne družbe razred neposrednih producentov. Katero vrsto ljudi je šteti pri sodobnih pogojih tehniške organizacije proizvodnje za neposredne producente? Vprašanje se da zadovoljivo rešiti le, če izhajamo pri tem od družbenih delitev dela. Med temi delitvami sta se oblikovali obe, za razredno strukturo družbe tipični družbeni plasti, neposredni producenti na eni strani, na drugi pa tisti, ki niso vključeni v produkcijski proces, imajo pa splošno vodstvo produkcije. Delitev družbe na te dve plasti, ki sta značilni za organizacijo produkcijskega procesa, se je začela s tako imenovanimi velikimi družbenimi delitvami dela, med katerimi so se ljudje, ki sodelujejo v proizvodnji, razdelili na vodeče in izvršujoče. Vodeči v produkciji so postali lastniki produkcijskih sredstev, izvršujoči pa so lastniki delovne sile, ki jo vključujejo v produkcijski proces le s posredovanjem prvih. Vodilna vloga le-teh je bila prav do našega časa utemeljena v lastniimi produkcijskih sredstev. V novejšem času pa se oblikuje neka nova vodilna plast, katere pripadniki niso lastniki, pa vendar opravljajo vse bistvene družbeno-ekonomske funkcije lastnikov produkcijskih sredstev. Vodeči, pa naj so pravni lastniki produkcijskih sredstev ali ne, ukrepajo samostojno, ta njihova samostojnost pa izvira bodisi iz lastninskega prava, bodisi iz javne oblasti, kakor je to v primeru birokracije sodobne buržoazne države. Izvršujoči opravljajo svoje delo v proizvodnji po navodilih in pod nadzorstvom vodečih. Ta navodila so lahko ali neposredna ali pa posredna, to je dana po posebnem uslužbenskem aparatu.

Izhajajoč od tega, lahko štejemo za neposredne producente vse tiste, ki vključujejo svojo fizično ali intelektualno delovno silo v produkcijski mehanizem in opravljajo svoje delo pod vodstvom in nadzorstvom tistih, ki imajo v tem mehanizmu vodilno vlogo. To vodilno družbeno plast so sestavljali vse do monopolističnega kapitalizma lastniki produkcijskih sredstev, šele v dobi monopolov prihaja na njihovo mesto plačano uradništvo monopolnih družb oziroma birokracija države (v državnem kapitalizmu).

To, kar se je izza časa liberalističnega kapitalizma spremenilo pri razredu neposrednih producentov, se nanaša predvsem na poklicno, profesionalno strukturo tega razreda. Takšno spremembo je povzročil razvoj produkcijskih sredstev in tehnološke organizacije proizvodnih procesov. Znano je, da se zmanjšuje v sodobni industriji število tistega dela neposrednih producentov, od katerega je pravzaprav dobil pojem delavec svojo standardno vsebino; s tem mislimo na tako imenovane manualne, »navadne« delavce. Temu nasproti pa zahtevajo moderna produkcijska sredstva vedno več tehniško šolanih ljudi.

Sodobna industrijska tehnika, strojni sistemi kompliciranih konstrukcij, napredek kemije in fizike in s tem zvezani prenos pomembnih faz produkcijskega procesa v konstrukcijske biroje in laboratorije pa vse večje zahteve po kvalitetnih produktih in končno prepletanje komercialnih in tehniških vidikov v sodobnem produkcijskem procesu — vse to je sprožilo intenzivno tehniško, notranjo delitev dela na področju industrijske produkcije, med katero število tehniški šolanih producentov mnogo hitreje narašča kakor pa število ročnih, fizičnih delavcev. Tako je na primer na Švedskem narastlo v desetletju od 1940 do 1950 število tehniškega osebja, zaposlenega v industriji, za 114,9 %, število manualnih delavcev pa v istem času le za 19 %. Leta 1940 je prišlo v švedski industriji na enega nameščenca 6,7 delavca, leta 1951 pa le še 4,4. V bistvu enako razmerje med številom manualnih delavcev in številom visokokvalificiranih strokovnjakov lahko ugotovimo tudi v industriji katere koli druge razvite države. V drugi izmed navedenih relacij so med nameščenci zajeti tudi ekonomski, komercialni in pravni strokovnjaki, vendar pa njihovo število zaostaja za številom visokokvalificiranega tehniškega kadra. Sicer pa kaže druga relacija na isto dejstvo kakor prva, kajti vsi visokokvalificirani strokovnjaki imajo v kapitalistični industriji delovno-pravni položaj nameščenecv in ne mezdni delavcev.

Ko tedaj v sodobni industriji število manualnih delavcev pada, pa vzdržuje neko drugo proizvodno področje še vedno precejšnje število takšne delovne sile. Pri tem gre za najrazličnejša uslužnostna podjetja (servise) in pa za popravilnice raznih strok, torej za obrate, ki sodobno industrijsko produkcijo v nekem smislu razširjajo in vzdržujejo njene proizvode. Ta vrsta obratov zajema danes celó več manualne delovne sile, kakor pa je je zajemala v času, ko industrijski proizvodni postopki še niso bili tako razviti, kakor so danes. Pri razmišljanju o spremembah v poklicni strukturi razreda neposrednih producentov je treba končno upoštevati tudi še to, da je v znanstvenih zavodih, v šolah, pa tudi v samem državnem aparatu danes vedno več takšnih ljudi, ki delajo neposredno za proizvodnjo. To dejstvo je v zvezi s splošnim razvojem gospo-

darstva, s sodobno organizacijo proizvodnih postopkov, zlasti pa še s tem, da današnja država vedno bolj odločno posega v gospodarstvo in prevzema vodstvo celih proizvodnih panog v svoje roke.

Proces, ki je razviden iz teh nekaj podatkov, zajema predvsem poklicno diferenciacijo med neposrednimi producenti. Ti podatki pa tudi kažejo, da sodobna produkcijska sredstva sama vodijo v določenem pogledu k likvidaciji razlik med fizičnim in umskim delom, vsaj na področju visoko organizirane industrije. Prav na to dejstvo pa se sklicujejo nekateri meščanski sociologi, ko prištevajo med delavski razred le manualne, ročne delavce, to je tisto vrsto neposrednih producentov, ki opravlja pretežno težaško, telesno delo, medtem ko vidijo v takšnih neposrednih producentih, ki opravljajo pretežno umsko delo v produkcijskem procesu, neko posebno družbeno plast, ki da je ni mogoče uvrstiti med delavski razred.

Po vsem tem se vsiljuje vprašanje, ali se je zaradi teh sprememb v poklicni strukturi delavskega razreda spremenilo bistvo tega razreda. Ker je treba glede na okoliščine v sodobni industrijski proizvodnji pri določanju neposrednih producentov upoštevati na vsak način tudi umsko, intelektualno delo, se nanaša gornje vprašanje v prvi vrsti na neki posebni problem, o katerem vodijo danes v meščanskem svetu obširne diskusije. To je tako imenovani nameščenski problem. Gre za vprašanje o razredni pripadnosti nameščencev.

O tem vprašanju obstajajo danes tri različne teorije. Ena je na stališču, da spadajo nameščenci k tako imenovanemu srednjemu razredu, skupaj z malimi trgovci, obrtniki, kmetovalci, izvrševalci najrazličnejših prostih poklicev itd. To stališče zagovarja danes vsekakor največ meščanskih teoretikov. Druga izmed omenjenih teorij prištevava vse nameščence počez k delavskemu razredu. Te teorije ne zagovarjajo le nekateri marksisti, temveč se z njo strinja tudi marsikateri nemarksiistični sociolog. Po tretji teoriji pa bi naj sestavljali nameščenci poseben, tako imenovani nameščenski razred. Tvorec te teorije je švedski sociolog nemškega porekla, Fritz Croner.

Nobena izmed navedenih teorij pa ne upošteva v dovoljni meri dejstva, da nameščencev kot celote nikakor ni mogoče šteti za enotno družbeno skupino v sociološkem smislu. Enotnost nameščencev kot posebne družbene skupine bi bila utemeljena kvečjemu po čisto zunanjih, formalnih znakih. Ti znaki so v pretežni meri delovnopravne narave, kakor so na primer trajanje delovnega časa, vrsta in način odplačila za delo, posebni zahtevki iz socialnega zavarovanja, posebna ureditev dopustov in podobno. Edini sociološko pomembni znak, po katerem se nameščenci razlikujejo vsaj od tako imenovanih navadnih delavcev, bi

bila pretežno duševna, intelektualna narava dela, ki ga opravljajo. Ker pa terjajo najrazličnejši delovni postopki v sodobni industriji vedno več duševnega, intelektualnega dela, tudi ta znak ne pride v poštev, razen če bi hoteli označiti za delavce samo tiste producente, ki opravljajo izključno fizična, manualna opravila. Tudi takšna stališča je zaslediti v meščanski sociologiji, še bolj pa v socialni politiki nekaterih sodobnih buržoaznih držav, so pa brez vsake znanstvene podlage in niso z ničimer opravičljiva.

Da nameščencev ni mogoče šteti za enotno družbeno skupino, izhaja posredno tudi iz tega, da doslej niti sociološka teorija niti zakonodaja niste mogli natančno razmejiti pojma nameščenec od pojma delavec. Takšna razmejitev je tudi v resnici težko izvedljiva, če ne sploh nemogoča. Medtem ko je za delavce povsem jasno, da jih je treba šteti glede na njihov položaj v produkcijskem procesu kakor tudi glede na funkcijo, ki jo opravljajo v gospodarskem mehanizmu, za neposredne producente, kaj takšnega o nameščencih v celoti ni mogoče trditi. Ti so namreč močno heterogeni tako glede na položaj, ki ga imajo v produkcijskem procesu, kakor tudi glede na ekonomske funkcije, ki jih izvršujejo. Medtem ko opravlja en del nameščencev takšna opravila, ki vsaj neposredno nimajo nobene zveze s produkcijskim procesom (n. pr. strežno osebje v zasebnih zdravstvenih zavodih ali pa sekretarke direktorjev in drugih vodilnih uslužbencev v gospodarstvu), se pa drugi udeležujejo čisto neposredno v proizvodnji (n. pr. konstrukterji ali pa laboranti v industriji).

Če se ne oziramo na zunanje, pretežno delovnopravne znake, tedaj nameščencev ne moremo šteti za sociološko enotno družbeno skupino. Takšna enotnost je pa neobhodno potrebna za to, da se o ustrezni skupini sploh lahko govori kot o družbenem razredu. Pri tem seveda nimamo v mislih tako imenovanega socialno-statističnega pojma o razredu, s pomočjo katerega lahko vsako družbo klasificiramo po kakršnih koli poljubnih, vnaprej dogovorjenih znakih. Takšen pojem o razredu uporablja na primer socialna statistika pri ljudskih štetjih.

Iz tega izhaja, da nobena izmed teorij, ki smo jih navedli, ne rešuje vprašanja o razredni pripadnosti nameščencev v sodobni družbi. Le-teh namreč ni mogoče v celoti »vgraditi« v obstoječo razredno strukturo. Nameščenci v današnji buržoazni družbi so razredno heterogena družbena skupina.

\*

Ker je vzbudila teorija Fritza Cronerja o tem, da sestavljajo nameščenci poseben družbeni razred, precej pozornosti, in ker se sklicujejo nanjo danes posebno tisti, ki bi hoteli množice nameščencev odtrgati od

delavskega razreda in od delavskega gibanja, ne bo odveč, če to teorijo nekoliko natančneje spoznamo.<sup>1</sup>

Avtor navedene teorije se sklicuje na to, da so bile delovne naloge, ki jih opravljajo nameščenci, nekoč delovne naloge podjetnikov samih. Stari, klasični kapitalistični podjetnik je sam opravljal mnoga opravila, ki jih opravljajo v današnjih podjetjih plačani uradniki. Bil je iznajditelj, tehniški in gospodarski voditelj, konstruktor ter inštruktor v svojem podjetju. Na splošno so bila v tej dobi tudi ta opravila sama kaj preprosta. Kjer jih ni opravljal neposredno lastnik podjetja sam, jih je opravil po njegovih navodilih njegov delovodja. Šele z začetki množične in standardne produkcije in z zapletenimi tehnološkimi postopki v podjetjih je prešel del gospodarskih opravil klasičnega podjetnika na inženirje, kemike in druge šolane strokovnjake. Tako se je osamosvojila »tehniška funkcija« podjetnika in prešla na nameščence.

Prav tako pa je stari, klasični podjetnik opravljal sprva tudi vsa ekonomska in komercialna opravila. Bil je knjigovodja, blagajnik, kalkulant, korespondent, nakupovalec in prodajalec. Z naraščanjem kapitalističnih podjetij, z naraščanjem in razvojem ustreznih ekonomskih in komercialnih poslov, ki jih ni zmožgal več podjetnik sam, in s povečanjem obsega posameznih podjetij pa so tudi ta opravila podjetnika prešla na nameščence, na knjigovodje, blagajnike, kalkulante, korespondente, nakupovalce, prodajalce itd. Gre v bistvu za isti proces prehajanja posameznih gospodarskih opravil na nameščenca, kakor je tisti, ki ga je sprožil razvoj tehnološke organizacije dela v podjetju. Ta proces prehajanja najrazličnejših tehniških, ekonomskih in komercialnih funkcij od podjetnika na plačane nameščence naziva Croner proces delegacije delovnih nalog podjetnika na nameščence.

Avtor teorije o nameščencih kot posebnem razredu sklepa iz tega procesa, ki se je v resnici vršil in se še vrši, na to, da se nameščenci bistveno razlikujejo od neposrednih producentov, to je od delavskega razreda. Prav to pa naj bi bilo tisto poglavitno dejstvo, zaradi katerega bi bilo treba šteti nameščence za poseben družbeni razred. Takšno sklepanje pa ni prav nič prepričljivo. Navezuje namreč na neki proces, ki sta ga marksistična sociologija, pred njo pa že klasična meščanska politična ekonomija dodobra osvetlili. To je proces tehniške ali, kakor jo imenuje Marx, manufakturne delitve dela.

Cronerjev proces delegacije ni nič drugega kakor proces notranje, manufakturne delitve dela, ki je le posebna oblika družbenih delitev

---

<sup>1</sup> Fritz Croner, »Die Angestellten in der modernen Gesellschaft«, Frankfurt/M. 1954.

dela. Med tem procesom, ki teče vzporedno z razvojem produktivnih sil in organizacije proizvodnih postopkov, se »osamosvajajo« posamezna gospodarska opravila in postajajo izključna opravila posameznikov. Ta proces notranje delitve dela v gospodarskih podjetjih in v panogah proizvodnje zajema v enaki meri podjetnike kakor tudi neposredne producente, delavce. Prav tako kakor gospodarska opravila podjetnikov so bila pred delitvijo dela združena tudi gospodarska opravila neposrednih producentov in so se šele pozneje diferencirala in osamosvojila. Zaradi tega je s teorijo delegacije mogoče dokazovati prav tako tudi trditev, da med delavci in nameščenci glede na izvir njihovih gospodarskih opravil ni prav nobene razlike, saj so bila ta opravila nekoč enotna in nediferencirana.

Še več, s to teorijo bi bilo mogoče »dokazati« celo to, da ni pravza- prav nobene razlike niti med delavci in nameščenci na eni, in pa kapitalističnimi podjetniki na drugi strani, ko je pri razmišljanju o družbenih delitvah dela treba vendar izhajati od spoznanja, da so gospodarska opravila vseh teh družbenih skupin nastala iz nekega enotnega, prvotno nediferenciranega »jedra«. Res je sicer, da se je začelo osamosvajanje gospodarskih opravil nameščencev šele potem, ko je bil družbeni tip kapitalističnega podjetnika že izoblikovan. Toda upoštevati je treba, da so nastala gospodarska opravila, ki jih opravljajo nameščenci, med manufakturnimi delitvami dela tako iz gospodarskih opravil neposrednih producentov kakor tudi podjetnikov. V prvi smeri so nastajala predvsem zaradi razvoja produktivnih sil, v drugi pa zaradi razvoja in izpopolnjevanja tehnične, zlasti pa ekonomsko-komercialne organizacije v kapitalističnih podjetjih. Tudi družbeni tip podjetnika se je oblikoval med prav istim procesom manufakturnih delitev dela, med katerim se je oblikoval družbeni tip nameščenca s svojimi posebnimi gospodarskimi opravili v sodobni industriji. Zaradi tega teorija delegacije nikakor ne more dokazati, da bi bili nameščenci poseben družbeni razred.

Veliko bolj natančno kakor Cronerjeva teorija delegacije izraža proces notranje, manufakturne delitve dela, med katerim se je oblikoval družbeni tip nameščenca v sodobni industriji, naslednja Engelsova misel o »odmiranju« buržoazije. »Če so krize razkrile nesposobnost buržoazije,« — pravi Engels — »da bi nadalje upravljala moderne produktivne sile, tedaj kaže pretvarjanje velikih proizvodjalnih in prometnih ustanov v delniške družbe, truste in državno lastnino, da je postala buržoazija za upravljanje modernih produktivnih sil odveč. Vse kapitalistove družbene funkcije opravljajo zdaj plačani nameščenci. Kapitalist nima nobenega drugega družbenega opravila več razen tega, da pospravlja v svoj žep dohodke, striže kupone in igra na borzi, kjer si različni kapita-

listi trgajo drug drugemu kapital iz rok. Če je kapitalistični način proizvodnje spodrinil najpoprej delavce, tedaj spodrina sedaj kapitaliste in jih potiska — prav kakor delavce — med odvečno prebivalstvo, čeprav za sedaj še ne v industrijsko rezervno armado.<sup>2</sup> Tudi na tem primeru lahko vidimo, kako štejejo nekateri meščanski sociologi za svoje originalno odkritje to, kar so že davno pred njimi dognali klasiki marksizma. Vse, kar je na Cronerjevi teoriji delegacije originalnega, je — napačen zaključek, češ da so nameščenci v sodobni buržoazni družbi poseben razred.

Pri vsem tem moramo imeti pred očmi dejstvo, da gre pri družbenih delitvah dela, katerih posebna oblika so notranje, manufakturne delitve dela, predvsem za nastajanje novih poklicev. Poklica pa, kakor je znano, ni mogoče istovetiti z družbenim razredom. Tudi zaradi tega tedaj delegacija gospodarskih opravil ne dokazuje, da bi bili nameščenci poseben družbeni razred. Ta teorija ima v sodobni buržoazni družbi čisto poseben politični pomen. Ločiti hoče nameščence od delavskega razreda, jih izolirati od delavskega gibanja in tako razbijati politično enotnost v vrstah neposrednih producentov. To priznava tudi avtor te teorije Fritz Croner sam, ki ni le sociolog, temveč je tudi vodilni funkcionar sindikata švedskih industrijskih nameščencev. Croner je mnenja, da se lahko sodobna družba nemoteno demokratično razvija le tako, če pri tem sodelujejo neodvisne organizacije nameščencev kot »novega razreda«. S temi organizacijami misli na sindikalne in politične organizacije nameščencev, z njihovo neodvisnostjo pa na izoliranost nameščencev nasproti delavskemu gibanju.

\*

Marksistična sociologija drugače presoja vprašanje o razredni pripadnosti nameščencev v buržoazni družbi. Izhajajoč od zgodovinsko določenega načina proizvodnje — v tem primeru od kapitalističnega načina proizvodnje — šteje med delavski razred vse tiste, ki sodelujejo bodisi s svojo fizično, bodisi z umsko delovno silo v produkcijskem procesu, ki so zato neobhoden pogoj za odvijanje tega procesa, sprejemajo mezdno ali plačo, niso pa udeleženi pri vodstvu gospodarstva, predvsem pa pri odločanju o produktu svojega presežnega dela. Sama kvalifikacija, poklicna usmerjenost, fizični ali umski karakter dela, višina prejemkov, način življenja itd. prav nič ne spreminjajo objektivnega dejstva, da so vsi neposredni producenti tudi v sodobnem, močno tehniziranem gospodarstvu, ki terja vedno več visokokvalificiranega

<sup>2</sup> F. Engels, »Anti-Dühring«, CZ 1948, str. 321.

umskega dela, pripadniki enega in istega družbenega razreda, in sicer delavskega razreda. Enotnost te družbene skupine izvira iz tega, ker zavzemajo vsi njeni pripadniki enako mesto v mehanizmu sodobnega buržoaznega gospodarstva, ne pa morda iz enake poklicne usmerjenosti in kvalifikacije posameznikov. Tudi visoko kvalificiran tehniški strokovnjak — kolikor ne spada med upravljalce podjetja — je objektivno na istem mestu sodobnega buržoaznega gospodarstva, na katerem je navaden nekvalificiran težak. Zaradi tega pa tudi pripadata oba istemu, delavskemu razredu, razredu neposrednih producentov. Objektivnosti tega dejstva prav nič ne spreminja to, da se morda visokokvalificirani tehniški strokovnjak sam ne šteje za pripadnika delavskega razreda.

Čeprav se spreminja poklicna struktura med neposrednimi producenti zaradi visoko razvitih produktivnih sil v smeri čedalje večjih zahtev po visokokvalificiranih strokovnjakih, je mesto neposrednih producentov v sistemu sodobnega buržoaznega gospodarstva ostalo prav tam, kjer je bilo v predmonopolističnem kapitalizmu mesto njihovih nekvalificiranih prednikov. Prav to pa je bistvenega pomena za razredno pripadnost neposrednih producentov. Tudi v sodobni buržoazni družbi so neposredni producenti, ne glede na izobrazbo in kvalifikacijo, pripadniki delavskega razreda, če so zaposleni pri tujih produkcijskih sredstvih, pa čeprav so ta sredstva v pravni lasti kakršnih koli »anonimnih« družb ali pa države.

Sicer je pa zanimivo to, da število tistih nameščencev-neposrednih producentov, ki se sami ne prištevajo k delavskemu razredu, danes v buržoazni družbi niti ni več posebno visoko. Ko je leta 1950 izvedel francoski Nacionalni inštitut za demografske študije anketo o tem vprašanju med nameščenci, nižjimi uradniki, kvalificiranimi delavci in obrtniki, so se anketiranci sami takole opredelili:

|                                         | Za kapital.<br>razred | Za srednji<br>sloj | Za delavski<br>razred |
|-----------------------------------------|-----------------------|--------------------|-----------------------|
| Nameščenci in nižji uradniki . . . .    | 9,4 %                 | 52,2 %             | 32,8 %                |
| Kvalificirani delavci in obrtniki . . . | 5,0 %                 | 36,4 %             | 52,9 % <sup>3</sup>   |

In ko so leta 1955 postavili isto vprašanje nameščencem v celi vrsti velikih industrijskih podjetij na Švedskem, je le 31 % anketiranih nameščencev odgovorilo, da se prištevajo k srednjemu sloju, medtem ko se jih je 56 % prištelo k delavskemu razredu. Preostalih 13 % nameščencev

<sup>3</sup> Michel Crozier, »L'Ambiguïté de la conscience de classe chez les Employés et les petits Fonctionnaires«, Cahiers Internationaux de Sociologie, XVIII/1955, str. 82, op.

se o svoji razredni pripadnosti ni znalo ali ni hotelo izjaviti, niti eden izmed anketiranih pa se ni prištel za pripadnika nekega posebnega, nameščenskega razreda!<sup>4</sup> To dejstvo je tem bolj pomembno zato, ker podaja dokaj natančno sliko o subjektivni razredni opredelitvi nameščencev na Švedskem, torej v deželi, kjer je nastala teorija o nameščencih kot posebnem družbenem razredu. Subjektivna razredna opredelitev nameščencev se tedaj ne razhaja prav posebno z njihovo objektivno razredno pripadnostjo.

Tvorec teorije o nameščencih kot posebnem družbenem razredu je zelo enostranski pri tem, ko upošteva proces družbenih delitev dela, ali kakor ga imenuje sam, proces delegacije delovnih nalog od podjetnika na nameščence. Prav lahko bi namreč spoznal, da gre ta proces v dveh smereh: v eni, množičnejši in za razredno strukturo današnje buržoazne družbe pomembnejši smeri prehajajo delovne naloge podjetnika na neposredne producente oziroma jih izvršujejo takšni nameščenci, ki jih je zaradi funkcije, ki jo opravljajo v gospodarstvu, treba šteti za neposredne producente. V drugi, manj množični smeri pa prehajajo vodstvene naloge podjetnika — in sicer tehnične prav tako kakor ekonomske in komercialne — na majhno družbeno plast vodilnih nameščencev.

Zaradi tega tudi ugotavljajo vsi, ki preiskujejo družbeni položaj nameščencev v sodobnih buržoaznih družbah, da se dogaja v nameščenski družbeni plasti močna diferenciacija med vodilnimi in višjimi nameščenci na eni in pa veliko množico izvršujočih in podrejenih na drugi strani. Tako ugotavlja na primer poročilo, ki ga je izdal Urad za raziskovanje gospodarstva in družbene prakse v Münchnu (Forschungsstelle für Betriebswirtschaft und Sozialpraxis) naslednje: »Čeprav je treba upoštevati, da je raziskovanje zajelo le malo število podjetij, lahko iz podatkov, ki smo jih dobili, vendarle sklepamo, da med delavci in veliko večino nameščencev ni nobenega prepada več. Pač pa nastaja neki novi prepad, in sicer med vodilnimi in pa ostalimi, le izvršujočimi nameščenci.«<sup>5</sup> Podobno dejstvo je za razmere v Združenih državah Amerike odkril ameriški sociolog Wright Mills, ko je ugotovil ne samo to, da so visoko kvalificirani tehniški strokovnjaki v industriji še vedno podrejeni podjetnikom, temveč tudi, da nastaja v sodobnem ameriškem gospodarstvu neki čisto novi tip podjetnika (manager), ki ni tehnik v materialnem, tehnološkem pomenu besede — o katerem je James Burnham mislil, da bo zamenjal klasičnega kapitalista — marveč je strokov-

<sup>4</sup> Podatki so povzeti po razpravi Torgny T. Segerstedta, »The Uppsala School of Sociology«, Uppsala 1956.

<sup>5</sup> Cit. po »Süddeutsche Zeitung«, München, 104—105, 1.—2. maja 1956.

njak za ekonomska in družbena vprašanja. Temu novemu »tehniku« da pripada vse bolj vloga voditelja v današnji ameriški industriji.<sup>6</sup>

Končno naj navedemo še eno ugotovitev, ki se nanaša v bistvu na isto vprašanje. Francoski sociolog Michel Crozier ugotavlja naslednje: »Vse bolj in bolj se pogloblja razkol med peščico visoko kvalificiranih strokovnjakov, ki jim je naloženo vodstvo takšnih zadev, pri katerih je treba odgovorno presoјati, in pa množico nameščencev brez kvalifikacij. Le-ti so pravi kuliji, zaposleni s serijskimi opravili, ki jih izvršujejo z vedno enakimi in v vse večji meri avtomatičnimi prijemi. Ni več daleč čas, ko bomo predvideli, kako potuje kakšen administrativni akt — na primer zavarovalna polica — po takšnem tekočem traku, ki je ustrezno danim okoliščinam podoben tekočemu traku v montaži kakšne avtomobilske tovarne.«<sup>7</sup>

Vodilni nameščenci, o katerih je govor v navedenih primerih, pa ravno sestavljajo tisto novo družbeno plast, na katero prehajajo vse najpomembnejše družbene funkcije privatnega podjetnika iz dobe liberalističnega kapitalizma; gre za vodilno birokracijo kapitalističnih monopolov in buržoazne države. Ta družbena plast stoji predvsem nasproti današnjemu proletariatu in vzdržuje osnovni razredni antagonizem v sodobni buržoazni družbi.

<sup>6</sup> Wright C. Mills, »White Collar. The American middle classes«, Oxford Univ. Press 1951.

<sup>7</sup> Michel Crozier, op. cit., str. 87.

## MOJI VEČERI

Matej Bor

Moji večeri so vranci  
in moja jutra ovčice,  
ki se umikajo v strahu,  
da jih mi,  
moji vranci in jaz,  
ko previhramo pustinje teme,  
ne poteptamo.  
In nikoli ne vem,  
kaj je lepše,  
vrancev divjost  
ali milina ovčic.